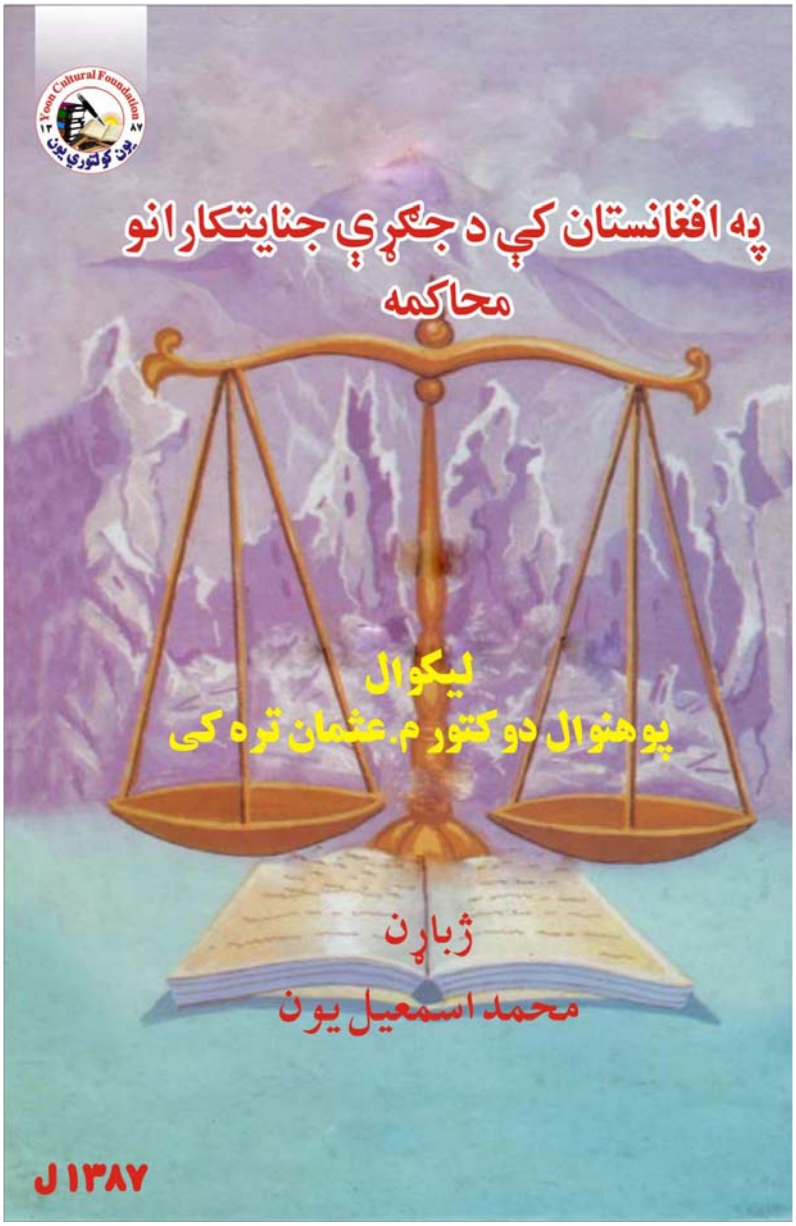

Yoon Cultural Foundation

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

بسم الله الرحمن الرحیم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتور م، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیار محمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله	
پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود او د جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردویم چاپ څویادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې	۱۹

لومړۍ څپرکی

د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دویم- د یالتا کنفرانس	۲۲
دریېم- پر کورنیو شخړو دنړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینو دتطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه.	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم دپلي کېدو پړاو	۳۷

دویم څپرکی

د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکي	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې دد ېوان واک ګنډل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غوښتونکي راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- د ترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

یو - یو - جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

دریم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- دمجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۶
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

دریمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې دموضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- دیو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ ځانګه ۱۲۷

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دويم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دويم- د جنايتکارانو سپارنه ۱۳۸
پايله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعيل يون پېژندنه ۱۴۸

دځينو نومونو لنډون (مخففات)
نړيواله سره مياشت (ن،س،م)
ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)
جزا نړيوال ديوان (ج،ن،د)
بښنې نړيوال سازمان (ب،ن،ي)
افغانستان خلکو ديموکراټيک ګوند (ا،خ،د،ګ)

ددې اثر پردویم چاپ څو یادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځیرکو سیاسي شخصیتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غمیزې په ټولې دبرش کلنې موده کې یې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهیر کې یوه زره هم له خپل ملي دریځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پیل شوې جګړې دناتار او سیاسي ناورین له قربانیانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زیات، ده د جګړې او جګړې د جنایتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم

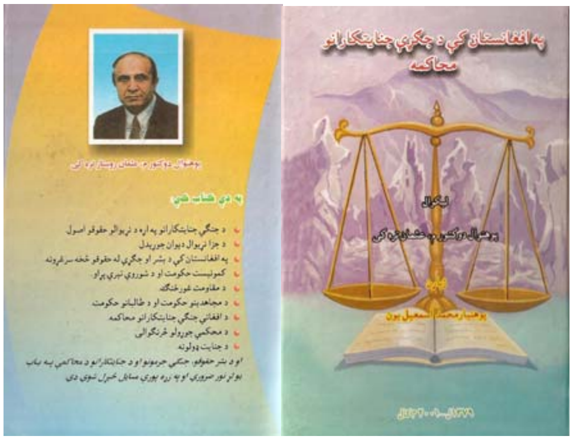

دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثر دده ددې اوږدې مودې د مبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره کومې هیلې ځرګندې کړې وې، هغه نه یوازې عملي نه شوې، بلکې سیاسي ځرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، د دې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې د دې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورځخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، دا کتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېرې هېرې نه شي. د دې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې د ظالم او مظلوم، حق او باطل، خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب و کتاب سره سپین او یو ې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ ل کال د سلواغې ۲۴ مه نېټه.

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پردیو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ او د ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني یې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ یې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې د نړۍ پر مخ یې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوي دي. ددې جګړې او غمیزې په پیل کې زموږ خلکو هیله لرله. خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووینې. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو، چې داسې ونه شول. داسې دردوونکې جګړې پیل شوې او بیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه یې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست او د ځینو هېوادونو ګټو هم پر داسې لوري بدلون وکړ، چې نور یې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه یې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړیوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زیاته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې یې استازی پروفیسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، د کابل لاسپوځی نظام یې د نړیوالې ټولنې تر سخت سیاسي او اخلاقي فشار لاندې راوستی و، چې د بشر حقوقو رعایت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، لیکوال، فرهنګیان او سیاسي اشخاص د مرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بیا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له یاده ووتله. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنایتکار توپیرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به یې په افغانستان کې د بشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوی د افغانستان سیاسي او جنګي جنایتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بیا د جګړې قربانیان د نړیوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشیني دي.

استاد پوهنوال محمد عثمان تره کی د افغانستان د خلکو رښتینی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز دیوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سیاسي ظلمونو او جنایتونو کړولی او زیات کلونه زندان یې ګاللی دی، تر هرچا زیات یې (د جګړې جنایتکارانو محاکمې) اړتیا احساس کړې ده.

استاد تره کی په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچینو ته د هغو د وریادونې له لارې

غـوا ړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيت اود نړيـوالي ټـولنې لـه افکاروڅخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيـوي لپاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګـړې حقوقـو لـه ملـي اونړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې اوپلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی.هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ دهېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يـا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيلـه کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوسـتي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولـس سره د بېساري قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيـو پـه سپارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمني کې مېشت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

جنایتکاران به خپلې سزاوې ووینې او د نورو جنایتونو مخه به ونیول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هیله
په درناوي
محمدحیدر اقبال پښتونیار

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيوال بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نيني وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تر اوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. د دې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې د وی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره داسې ياد کړو:

- اقتصادي: د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارخایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- ښوونیز: دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ببلابېل ښوونځي تباه شوي او دنږدې لس ملیونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نیول شوې ده.
- پوهنیز: د لوړو زده کړو خوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- وګړنیز: یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر (۱۵) ملیونه اټکلي نفوس څخه (۹) ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- ټولنیز: د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

ټولنیز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبیعي او اصلي سرچینو پر ځای نوې او مصنوعي سرچینې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سیاسي-ټولنیز بحران لا پسې سخت کړي، ځکه نو د اقلیت او اکثریت پر بنسټ په هېواد کې د سیاسي واک وېشلو شعارونه زیات شوي دي.

- **خپرنیز:** په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لویو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) ملیونو ټوکو زیات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.

- **تاریخي:** د هېواد ملي موزیم ، د اردو موزیم، دهدې موزیم او نور سیمه ییز موزیمونه لوټ شوي او سیزل شوي دي. د ملي موزیم دیولک تاریخي اثار له جملې څخه په سلو کې اویا قیمتي اثار غلا شوي دي.

- **کلتوري:** دهېواد اصیل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپین)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، اوسنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک یم او دکوم توک یم)) د یو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

ژبپالنه او دینپالنه د اقتصادي ټیکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- پوځي: د تېرو دوو سوو کلونو به بهیر کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره یوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسایطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زیانونه رامنځته شول، چې دیوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او یا چا دچا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې یا هغې ډلې او یا ددغه او یا هغه شخص نوم واخیستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنیو زیانونو کې په یو نه یو ډول شریک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او باید محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې دیوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنایتکاران محاکمه کړي،خو په خوا شینۍ سره باید ووایو ، چې زموږ ولس د یو داسې ستر ایډیالوژیک جنګ قرباني شو ، چې زحمت یې موږ ولید او راحت یې نورو...

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳ کلنې غمیزې په پیل کې داسې هیله کېده، چې د هېواد دا جنایتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني یرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سیاسي لوبو لیدلوری هم ورسره بدلېده، بیا داسې وخت راغی، چې نویو ارزښتونو د پخوانیو ارزښتونو ځای ونیو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هیله د سیاست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې دیو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانیانو ته یې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ یې پرې کړولو، موږ ته یې ((د امپرالیزم ګوډاګیان)) ویل، خو یو وخت بیا داسې راغی، چې همغو ((امپریالیزم دښمنو)) د امپرالیزم غېږې ته پناه یوړه.

زموږ ولس ته دا دخواشینۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونیستو ډلو لویدیځ ته پناه یوړه او یو شمېر جهادي ډلو بیا د روس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلوي کمونیست حکومت صدراعظم و، د امپرالیزم (انګلستان) غېږې ته پناه یوړه او ښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځینو د ادعا او ګومانونو له مخې یې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

مور(روسيې) لـه ګرېوانـه سر راوکښـه. دا ښېلګې ډېرې زيـاتې دي، له دې دوو ښېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلـود او کـه درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو مليونو افغانانو يوه ښېلګه ده او يو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکه، چې نـږدې ده د افغانستان جګړې او بدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زمونږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو له مخې په دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅاته په کې د کينې له مخې ګوته نه ده نيول شوې، بلکې ده د جنايت څرنګوالی تشريح کړی دی. هغه څوک چې د جنايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل په توګه ويني، طبعاً به جنايتکار وي او دخپل ولس پر وړاندې

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعت شوي، د ملي او نړيوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

د دې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې او يوې ملي او يا نړيوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې د دې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو د دې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې د دې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، څېړمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته د دې

ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وایم او د نورو بریالیتوبونو هیله یې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ بولم، چې د دې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته یې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت یې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې دشپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل اوقربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري رنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو دهیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

دلوټ او تالان بنسټ يې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتيا ته شا کړه، هغه يې پايته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره يې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې يې ګڼ شمېر جنايتونه کړي وو. دوی د خپلو سياسي سيالانو پر ضد له خپل دښمن سره يو ځای، په يوه مورچل کې کېناستل.پر دې وخت د افغانستان د غميزې مسئولين، د يوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړۍ څخه، د اسې يوې پوړۍ ته پورته شول، چې هم ورته ښننه وشوه، هم ورته سياسي باور ورکړل شو، هم يوه ائتلافي ډله شوه او هم يې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتياز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدينو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زيات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې يې انګازې وکړې. د کمونيستانو ظلم او زور زياتی، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سيوري لاندې راغلل او بدهٔ يې لا داچې د هغوی جنايتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، بايد له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس بايد لږ ترلږه په خپرونو کې د جګړې د جنايتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ييزو رسنيو له لارې بايد د يرغلګرو او ظلم د قربانيانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې بايد جنايتکارانو ته ثرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له ياده نه دی کښلی.

لیکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنایتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتیا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنایتکارانو پر محاکمه بریالي نه شي، د جهاد پایته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنایتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئولیت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سیاسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې لیکنه کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې یوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونیست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو یې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووایو، چې لیکوال خپله لومړۍ موخه (د قضیې د هېرېدا مخنیوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنایتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونیار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت یې برابر کړ او په دې ډول یې (په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخیسته مننه کوم.

له بافرهنگه، مبارز او کاري شخصيت پوهنيار محمد اسمعيل يون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم يې ددې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم يې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په اندول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې د کینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق د داسې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وي.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکي تنظیموي: د جګړه مارو تر منځ اړیکي او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په اندول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دیوان رامنځته کول.

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد(پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې دلېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

دګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې دبشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړېوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړيوالو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1]- دومنيک کارو،Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۲۴زکال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انسانپالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۲۸ زکال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹او ۱۹۰۷ زکلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۲۴زکال کانوانسیون پر منځپانګې(محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ زکال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ زکال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ زکال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹زکال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س،م)) تر سرپرستۍ لاندې

جوړ شوي و، د جګړې د اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپایي کانوانسیون (**۱۹۸۹** زکال): داکانوانسیون د ناوړه انساني او بشرضد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د **۱۹۲۲** زکال د جنورۍ پر **۲۳**مه نېټه **۲۳** هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(**۱۹۹۳**زکال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د **۱۹۴۵**زکال د فبرورۍ پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتا په کنفرانس کې چرچل، روزولټ او ستالین د دویمې نړیوالې جګړې د برېمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د المان تر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

۱- دنازيزم د ريښو د رايستلو تر بريده بايد د هغه پرضد مبارزه وشي.

۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.

۳- د جګړې جنايتکارانو قضايي څارنه دې وشي.

د جګړې جنايتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د **۱۹۴۵**ز کال له نومبر څخه د **۱۹۴۶**ز کال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې يوه نړيواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امريکا، شوروي، فرانسې او انګليستان استازو په کې غړيتوب درلود، لس مياشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې دريو ډلبنديو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنايتونه، سوله ضد جنايتونه، بشرضد جنايتونه.

الف- جنګي جنايتونه په دې ډول وو: د اسيرانو وژنه او د يرغملانو نيونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنايتونه: د يرغليزې جګړې پيل او دوام ته ويل کېږي.

ج- بشرضد جنايتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنايته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعيد، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سياسي، توکميزو او مذهبي انګېزنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

د نورنبرګ پوځي محکمې، دوه ویشت تنه جنګي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتا کنفرانس کارد ((پوتسدام)) کنفرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګست) له خوا تعقیب او تینګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تیره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

درېیم- په کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سره له دې چې د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د درېیمې مادې له مخې دهغه پرېکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکال په بهیر کې د نړیوالې سرې میاشتې (ن،س،م) کمېټې پر یو نوښت لاس پورې کړ او د یو نړیوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

د همدې لپاره له کانوانسیون سره دوه ضمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیت وپرکې جګړې لکه: د ملېشو ترمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال نړیوالو کانوانسیونونو په چوکاټ کې

تنظیم کړي اود نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال ارخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلي کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ز کال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملیاتو لپاره یې څه سیمه نیولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کارونې) پر اصولو ټینګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کارونې څخه د کانوانسیون موخه ((چاودېدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷زکال کانوانسیون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسیلې د کارونې په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د لومړۍ فقرې پنځه دېرشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ییزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسیون ۴۸مه ماده یادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې باید د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسیساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپیر وکړي؛ د جګړه ییزو عملیاتو موخه باید دجګړه ییزو تاسیساتو او پوځي سرېو له منځه وړل وي.))

د ژنیو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسیونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو یا مالونو پر

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعيد، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه شونې نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

دريېمه ماده چې په پورتنيو درېواړو کانوانسيونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او يا بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي..

د دويم پروتوکول د ۴، ۵ او ۶مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړی برخه ضميمه پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو، روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷زکال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعايت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسيرانو نيول اعلان شول، بيا دې نو تر جګړې څخه په يوه لرې سيمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ييزې سزا ورکول منع دي. له اسيرانو او ټپيانو څه بايد پوځي غچ وانخيستل شي، ټپيان او رنځوران له روغتيايي پالنې څخه د ګټې اخيستنې حق لري.

د ژنيو **۱۹۹۳**زکال کانوانسيون((درېيم کانوانسيون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسيرانو د پېژندنې بشپړ ليست، د نړيوالې سرې مياشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسيرانو کورنيو ته د هغوی احوال وررسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسيران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسيرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته بايد اسيران له بشپړ مصونيت سره خپلو سيمو يا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته يادونه وکړه، نړيوال قوانين پر کورنيو شخړو هم تطبيقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعايت باندې دزيات ټينګار لپاره دکورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، يو له بل سره يو لړ تړونونه لاسليک کړي، چې نيول شويو کسانو ته په کې د نړيوالې جګړې د اسيرانو د حقوقي دريځ پېژندنه شامله وي.

پنځم- د جګړې قوانينو د تطبيق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېيو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د ليکنۍ موافقې له مخې، يوې ناپېيلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېيلې خوا کېدی شي يو دولت وي او يا يوه نړيواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچينې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون د ۱۰مې مادې له مخې يې وړاندوينه شوې وه، په څو ځايونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵ز کال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۶۱ز کال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱ز کال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضايي صلاحيت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحيت نه لري، چې د جګړې قوانينو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټينګار وکړي او يا په کې لاسوهنه وکړي.

تردولت پورته د همدغسې يو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړيوالو حقوقو او د جګړې له قوانينو څخه زياتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زياتې بېلګې کولای شو د ايران–عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸ز کال)، د حبشې او سوماليې په شخړه (۱۹۷۷ز کال) او د خليج په جګړه کې (۱۹۹۰-۱۹۹۱ز کال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنيو د کانوانسيونونو او د هغو د ضميمه پروتوکولونو له مخې بيان شوي، يو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنيو شخړو کې: لکه په سريلانکا کې د تاميل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبيک، افغانستان، حبشې، سوډان، سوماليې، کمبوديا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنيو د **۱۹۹۳**ز کال کانوانسيون او د هغه ضميمه پرتوکول، يو لړ حقوق تضمينوي، خو بيا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ايران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر **۲۳**مه نېټه کيمياوي بمباريو، په زرګونو ملکي وګړي له منځه يوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲ز کال)، په يوګوسلاويا او نورو ځايونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زياتې بېلګې ليدل شوې دي.

• د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه یې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کانوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو د نیونې او د هغوی د محاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو دکانوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم یې صادر کړی دی، وپلټي او محاکمې ته یې وسپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کانوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کانوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

خو(دحالاتو او وضعې غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې ځرګندونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې ووايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قرباني شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، تر هغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل د امر متابعت ته اړ وي او د امر د

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې دقوانینو د طرحه کولو پر وخت، ددې پوښتنې د ځوابولو لپاره نادري پورته شوې، ډېرو ګوندونو ونه غوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر داطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډ به‌ږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې دمادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګاڼه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷زکال، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون دقانون خلاف کارترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو ، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې وګڼو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو ثارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې داجرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال يو ځانګړی تقنني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنايتونو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنايتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنايتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري.د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸ مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د برېمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹ مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

د خليج جګړې (پر ۱۹۹۱ز کال د عراق پر وړاندې د لويد يزو دولتونو جګړه) مجرمينو سزا دلويديزو هېوادونو له بيا بيا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[۱]

په يوګوسلاويا کې د جګړې د جنايتونو څېړنه يو استثنايي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زياتون او شدت، امنيت شورا د يوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځينې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړيوالې ټولنې ته د جګړې د جنايتکارانو د قضيې د څېړنې وړاندې کول، د زيانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[۲]

ب- په نړيواله کچه د جګړې د جنايتکارانو قضايي څارنه غالباً له دريو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړيوالو کميسيونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدای شي دا کميسيونونه لنډمهالي (ADHOC) او يادايمي وي.

د ژنيو کانوانسيون دلنډمهالي کميسيون د جوړېدو وړاندوينه کړې ده، خو د دې کانوانسيون لومړی نمبر پروتوکول د دايمي کميسيون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړيوال کميسيون کېدای شي د لېوالو هېوادونو

[۱] کمبوډيا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمين لري، خو نړيواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بريالۍ شوې نه ده.
[۲] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړيوال عمومي حقوق پاريس ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸مخونه.

په نوبت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲زکال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵زکال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ تر ټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانود سزا نوبت یې ترلاسه کړ،دا محکمه له ۱۹۴۵زکال څخه تر ۱۹۴۶زکال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸زکال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوبت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوبت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې ترپایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې (م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅېړي.))[1]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[1] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دیوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دیوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسي حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه دریېمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړیوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړیوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولایي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دیوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دیوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دیوان له خوا، چې په ټینګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دیوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دیوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې د نړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییز جنایت او د تېري جنایت.

د پورتنیو جنایتونو د تعبیر او شنني(تفسیر) لپاره د واکمنې سرچینې او د دیوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

یوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلویان له بلې خوا یو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هیڅ برخوال د دیوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړیواله کچه د کینو او جنایتونو د څېړلو لپاره یو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسلیکوونکو هېوادونو څخه یو هېواد د کورنیو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصویب کړي.

د داسې یوې موخې تامین په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانینو د بیا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنایتکارانو څېړنه له کورنیو محکمو څخه د جزا نړیوال دیوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئیس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دیوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دیوان به پر ۲۰۰۱ او یا ۲۰۰۱ز کال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته د نویو شرایطو په پام کې نیولو سره د دیوان پر تګلارو باندې د بیا کتنې لپاره، دیو کنفرانس د جوړېدو وړاندیز شوی دی.

د روم تړون غټ ټکي:

د تـړون لـومړۍ مـاده څرګنـدوي، چـې د (ج،ن،د) د یـوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو ، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیـوال اړخونـه لـري، د پلـي کېـدو وړ دي. دا دېـوان د ملـي قضـایي سیسـتم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډلـه ییـزه وژنـه: دا جنایـت هغـه ډول هڅـې دي، چـې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسـمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنـه، جسـمي او فکـري ځپنـه، د ژونـد د نـاوړه شـرایطو تحمیـل، پـر ټـاکلې ډلې د نسـل زېږېدو مخنیـوی، د کوچنیـانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه لـه منځـه وړنـه، (Extra Mention) شـکنجه، تبعید ، جنسي تعرض، جنسـي غلامـي(Esclavage Sexuel) ، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګـړه ییـز جنایتونـه: هغـه وخت یـې د دېـوان پـه واسطه څېړنـه کېـږي، چـې پـه پراخـه کچـه، د یو ټـاکلي پـلان اوسیاست د یوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیـو د ۱۹۴۹ز کـال د کانوانسـیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونـو څخـه د سرغړونې لـه مخې لکه څنګـه چې یې پـه نړیوالـو حقوقـو کې څرګندونـه شوې ده

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م) پر پوځي وګړو برید، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، د مالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په درېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: د دې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغونډتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغهو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو د دې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړهییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته د اسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

[1]–د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

د دېوان غونډې د تړون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا ، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوښتنې پرته، په يوه قضيه کې د څېړنې د اجازې غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د تړون نيمګړتياوې:

د روم تړون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای.د وروستۍ کرښې پر بنسټ د پر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند ، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکموپرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امريکا او چين دريځ دی، چې تړون يې نه دی لاسليک کړی او دامنيت شورا غړی ګڼل کېږي، نوموړي هېوادونه که چېرې يې اتباع تر قضايي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ويټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونيسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحيه داسې وه، چې د لاسليکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په څلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنايت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنايتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنايت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنايتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د څلورم الترنيتيف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټينګار وکړ. ځکه چې زياتره جنايتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روانډا کې پر ۱۹۹۴ زکال د عامه وژنې زياتره مسئولين بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنايتکاران د افريقايي هېوادونو په مرسته د روانډا لپاره يوې نړيوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنيو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون يې لاسليک کړی نه دی، لکه امريکا، که چېرې تر جنايت وروسته هغه هېواد ته پناه يوسي، چې دا تړون يې

لاسلیک کړ، د دېوان له قضايي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[۱]

د دېوان نوري برخې يا څپرکي د دېوان ترکيب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان يا تر هغه زيات او يا د لويې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړيوالې قضايي ملګرتيا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

---

[۱]-لوموند ورځپاڼه، پاريس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پرېکړه کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم داسې لیدلوري لري، چې پلټل شوې نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو- د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو دهبرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده دریمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

په ملي کچه دیو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د روښاندو په څو وړو ټولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یو بریالي شوي، چې دا دعوه د ډله ییز جنجال له دایرې څخه دیوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونیزم او جګړې څخه د هر زیانمن شوي هېوادوال او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیک سره مجاهدینو ته ځان ورنژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي بښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو په نومونه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې یې لستوڼي بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظیمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو په لاس یې د ګڼو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به یې (نړی خور امپریالیزم) ګاڼه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خړوب کړي.

رښتیا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړیواله کچه یې له کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زموږ هېواد سره یې یو سوداګریزه معامله ییز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنایتکارانو او ملي خاینانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهیسې په افغاني ټولیو او په ځانګړې ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شوروي دیرغل ناتار په کال کې یوازې یو ځل په افغاني خپرونو کې یاد ېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیزې او ناتار جنایتکارو مسولینو اود هغو دمحاکمې په باب نه پوره بحث

کېږي او نه تبصره، داسې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو دروند سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې ددې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو د څېړنې او دملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې دشوروي لـه خوا د افغانسـتان د پوځي اشغال لـس کلونـه (۱۹۷۹دسـمبر- ۱۹۸۹ فبـروري) اودجهـادي او ملـي ځواکونـو پروړانـدې د کمونیسـت حکومـت دمقاومـت درې کلونـه (۱۹۸۹-۱۹۹۲زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. پـه دې ډول د شـوروي دمسـتقیم او نامسـتقیم تېـري وخت لسـو کلونـو تـه رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پـوځي اشـغال کېـدی شـي د دوو دولتونـو تـر مـنځ تـر تـړون وروسـته رامنځتـه شـي اویـا د دوو دولتونـو تـر مـنځ د وسـلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. پـه دواړو حـالتونو کـې سـیمه ییـز واکونـه Compemtence Terretoriale د اشـغالګر دولت لاسته ورځي.[۱]

((داشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شـاوخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[۲]

---

[۱] – دپویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[۲] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو دمخه (۲۰۰۰،جون) څرګند شوی و.

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره تو پیر لري.

دې حکومت اصولاً خپل سیمه ییز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسیونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، ترټولو لومړی د لاهې د څلوم کانوانسیون (۱۹۰۷ زکال) او همدارنګه د ژنیو د ۱۹۴۹ زکال د کانوانسیونونو یادونه وکړو، وروستی کانوانسیون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعیت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د څلورم پراګراف په دویمه ماده کې یې یادونه شوې او د نړیوالو حقوقو یوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[۱]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې د غوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له دیوپویي سره هم نظره نه یو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پیل پر وخت، په کلیو او بانډو کې په زیاته کچه لږ شوي وو، خو دا چې دیوپویي وایي د نړیوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسولیت لري، یو واقعیت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

---

[۱]- پ، م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ زکال ۴۹ مخ.

جګړه اخته وو، لکه دببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف، موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف اوس په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) دخپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې دبشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

د شوروي تېري کوونکي حکومت او دکابل کمونیست حکومت د افغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او تړونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.
د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.
د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځوروونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).
د همدې تړون د روحیې له مخې هغه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یو استثنايي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یو ملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.
د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنورۍ پر ۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دربیمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټيکاو

نشتوالی، اضطراري او بل هېڅ حالت د دې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د تطبیق د څارنې دنده لري. د تړون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د تړون د ۷مې او دکانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یو اغېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې د خپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید د خپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید دزیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

شي او د هغو لست باید له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې باید له تورن کس سره ډاکټرانو، مدافع وکیلانو او د کورنۍ غړو ته د لیدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو د باور سلبولو لپاره باید لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او د کانوانسیون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانینو د پلي کولو مسوولینو ته د داسې ټېنګو، دقیقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې د مخه د هغې مخنیوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلایل په لاس کې وي، په ناپېیلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

د ښځینې نړیوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټېنګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې یو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي او یا یې دوسیه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په میاشتو میاشتو زندان کې ساتل کېږي.

نیول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځایونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنیوي یا منع کولو کانوانسیون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مه ماده).

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نيوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسيون کې يې يادونه شوې، نيولې، يو لړ تدبيرونه او هڅې چې ديوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هيله لري، دا ټول د مدني او سياسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ ديوې بې پرې او ناپېيلې محکمې له خوا ديوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعايت.
- ❖ دمدافع وکيل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونيست حکومت استثنايي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېيلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (يو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبليغاتي او ننداره ييزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې ځه اغېز نه شيندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکيل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخيستلای. دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. دیادونې وړ ده،

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ز کال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت ته پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د اوسپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې اوسېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله د مدني او سیاسي حقوقو د تړون ددې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

لاسليکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسيون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سيمه کې له پورتني تړون او کانوانسيون څخه د سرغړاوي مسوليت لري؛ آن که سرغړونکی د هغه غړی وي او که يا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسيون۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانينو په واسطه د خلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه يې وژغوري.

دا قانوني تدبيرونه او هڅې بايد ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقيم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹ز کال د ډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانينو د تطبيق لپاره مسولينو ته لارښوده نظامنامه تدوين او نافذ کړه. د دې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانينو د تطبيق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي يا دا ډول کارونه وکړي اويا دې ډول هڅو په باب چوپتيا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ (مسوليت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقيم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورويانو په خپله د شکنجې بهير ليدلی او پر هغه يې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[۱]

دويم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنايتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[۱]- د(ب،ن،س) افغانستان د سياسي زندانيانو شکنجه، لندن،۱۹۸۴ز کال ۳۹-۴۰مخونه.

ډلبنديو وېشلي ده. جګړه ييز جنايت، سوله يز جنايت او بشرضد جنايت.

۱- جګړه ييز جنايت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسيرانو وژنې ته ويل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنيو د څلورګونو کانوانسيونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنايت د ټينګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر يو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخيست، د دې هوايي بمباريو په پايله کې، په کليوالي سيمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپيان شول، په مليونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[1]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرينو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرينو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرينو شمېر ۵ مليونو تنو ته نږدې شو.

درې مليونه افغانانو ايران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د يو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د يو ستر زبر ځواکي او يرغلګر هېواد د جګړه ييز ماشين او ويجاړوونکو وسايلو د

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غميزې په باب نړيوال مسووليت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

کارونې له امله، د افغانستان نیم نفوس تر هېواد دباندې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پر کلیوالو سیمو باندې د شوروي د هوايي ځواکونو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان او په ملیونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بندیز په بهیر کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان یوه پېښه چې زیاته رسوايي یې رامنځته کړه، د کابل تر اشغال یوه میاشت وروسته د کب میاشتې پر یوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی یې په دې ډول دی:

د روسي پوځ یو ډلګی سرتېري د شپې پر درېو بجو افغان لوی پلورنځي (فروشګاه بزرګ افغان) ته نږدې له خپلو موټرو ښکته شول، د نوي مارکیټ یو شمېر قفلونه یې مات کړل او د هغوی مالونه او شیان یې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسته یې پر دکانونو پترول و پاشل او بیا یې اور ورته کړ، چې د دې اور له کبله ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

یو څوکیدار دا پېښه له پیله تر پایه پورې لیدلې وه، وروسته یې نورو ته کیسه کوله، بیا د امنیتي ساتندویانو له خوا ونیول شو او داسې ویل کېږي چې ووژل شو.

مسولینو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټیوالو ویلې، که چېرې برېښنا شارټي کړې وای، نو تر او رلګېدنې وروسته به د ځینو مالونو او شیانو پاتې شونې او

نښې نښانې پاتې وای، هڅېوالو خپلو د کانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بیا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهیلۍ کتل.[1]

د المان مسیحي دیموکراتیک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې د بشر له حقوقو څخه سرغړونه) په نوم یو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهیر کې د افغانستان پر هر کلي او بانډه لږ تر لږه یو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې یې دوه کاله د طبیب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتیا او لوګر ولایتونو کې چې په سلګونو کیلومتره وګرځې نو له بمبار شویو کلیو نه پرته به نور څه ونه وینې. د ولایتونو په مرکزونو کې هم پر مارکیټونو او د استوګنې پرسیمو زورور هوایي بریدونه کېږي.

د وژنو ډېره زیاته برخه، چې شمېر یې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائید شویو او منل شویو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کیمیاوي وسلو، د بمونو چوولو او کیمیاوي ګازونو په وسیله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څیزونه مسموم کړي دي.

د ګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه یې شوې او همدانګه د روسانو له خوا د هغو ۱۲ تنو وژل شویو ملکي وګړو د وینې او تشو متیازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدینو پر ضد د (میکوتوکسین) په نوم له یو ډول کیمیاوي ګاز څخه ګټه اخیستې ده.

[1] – نیازی امیدوار، ۱۳۷۵ل کال، د ثور کودتا لاملونه او پایلې، پېښور ۱۳۶۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹ مخونه.

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پر کلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل.د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[1]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمېټې دازادي لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې داچې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

---

[1] - دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷ مخونه.

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][1]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وایي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) د خاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر یې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم د هغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][2]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې د شورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف د اسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لبونتوب پیل کړ، هو ! پرته له پوښتنې او محاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

[1] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.
[2] -(ب،ن،س) افغانستان، د سیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

زه خبر وم، چې ډاکټر نجيب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شويو تبليغاتي پاڼو، چې تسليم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسيرانو د اعدامولو حکم وکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونيسم، خو نجيب ويل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر مياشت يو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸ز کال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱ز کال د مارچ پر مياشتو له غور او محاکمې پرته د سياسي بنديانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونيست حکومت څخه يې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونيول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، بايد محاکمه شي.

د يوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱ز کال خپور شو، د عقيده يي زندانيانو په ګډون د زرګونو هغو سياسي بنديانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قيد او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنايت:

د دې جنايت تور د يرغليزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

[1] – الکساندر مايوروف، په افغانستان کې رښتيا څه تېرېدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹ز کال ۲۷۲مخ.

نړیوالو کانوانسیونونو او د (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین د یرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني او مشروع حکومت د ملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت د ملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي او بیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې د ملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو د نورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه دا چې د یو دولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخو کې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر ۱۸۲۲زکال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

اند ېښنې وې او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخيستنه له منځه وړې وه.

پ.م.ديوپويي په همدې باب وايي:

په دوديز ډول دوه لاملونه ديو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنيو چارو کې د توجيه وړ ګڼي: يوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د يوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا يې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسيحيانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهيسې په نړيواله کچه د داسې يو مانيز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړيوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر يووالى له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوى او ديو واکمن دولت په کورنيو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوى دى.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنيو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړيوالو حقوقو له مخې دوه دليلونه وړاندې کېږي:

- يو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکى دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زيان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ييزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکى دولت او بلونکى هېواد د دوه اړخيز تړون له مخې يو بل ته ژمن وګڼل شي.

پر دي وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د یـوې اصـولي لاسـوهنې لپـاره د(م،م،م) منشـور د **۵۱**مـې مـادې شرایط پوره شوي دي او که نه؟[1]

مـوږ بـه پـه دې بـاب لـږ وروسـته تبصـره وکـړو، اوس دا خبـره کـوو، چې ایاد کابـل کمونیسـت او شـوروي دولـت د بهرنـي یرغـل پروړاندې د مشـروع دفـاع پـه دریـځ کـې [لکـه څنگـه چې یـې ادعـا کېدلـه] وو او کـه نـه وو؟ بایـد ووایـو: لـومړی هغـه څـه چې شـوروي ادعا کوله حقیقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانسـتان لـه بهـر څخـه نـه تهدیداوه (دا خبره به هم وروسته سپینه کړو).

دویم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه گټه اخیسـتنه مطـرح وای،نو له دې حق څخه باید یوازې د مقاومت ځواکونـو گټـه پورتـه کړې وای، نه یو بهرني یرغلگر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونیست دولت او شوروي دولـت لـه دې حق څخه د گټې اخیسـتو اجازه ولـري، نو هغـه شـرایط، چې د هغـو پـه چوکاټ کې دمشروع دفـاع حق څخـه گټـه اخیسـتل کېـږي او دواړو کمونیسـتو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغـو څخـه تېـری کـړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- دمشروع دفاع حق د یرغل پر وړاندې یوه لنډمهالې نړیوال ه هڅه اوتدبیر گڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبیر څخه یوازې هغه وخت گټه اخیسـتل کېـږي، چې د هغـه پـه لـړ کـې امنیـت شـورا، د نړیـوال امـن اوسولې د ټینگښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

---

[1] – پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوقو، پاریس، دویم چاپ، **۱۹۹۳**ز کال، **۴۱۹**مخ.

د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې له مخې دمشروع دفاع له هځې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا دنړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پرهغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا ترڅارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د ۱۹۷۹زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر ۱۹۸۳زکال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[1]

[1]- دپ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۷۲-۷۷مخونه.

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانينو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،ديوپويي)) دوينا له مخې بايد ووايو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرايطو په چوکاټ کې چې ((ديوپويي)) يې يادونه کوي عياره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفيظ الله امين د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دليل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د يرغل په لومړيو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په څرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي يې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې يو ډول غوښتنې لپاره اصولي دريځ نه درلود. دا حکومت له شوروي يرغل سره يو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له يو بهرني هېواد څخه د داسې يو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د يرغل زېږنده وي، ددې ښکارندويي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالګر تر منځ د اړيکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ويلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو راليږل د حکومت د بدلون(د حفيظ الله امين حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نو ځکه زموږ د هېواد په کورنيو چارو کې يوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه یو پوره او بشپړ یرغل ګڼل کېږي.
دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورینو د افغانستان د کورني او بهرني سیاست په طرحه کولو او دهېواد د سیاسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېری ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچینه (د دولت ریس، دحکومت ریس، انقلابي شورا، مرکزي کمېټه او نور) معلومه نه شوه.
سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد، په عملي ډول ددې مرستې ! تائید وونکی ګڼل کېږي.
خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو یوه اړتکلي سرچینه وګڼو، نو بیا هم باید ووایو، چې دې حکومت کوم مشروعیت نه درلود، د خلکو درایو له مخې نه و رامنځته شوی او دملي واکمنۍ یوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نیولې وه.
ب- شورویانو ادعاکوله، چې افغانستان ته یې د ۱۹۲۱ز کال د دوستي تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شورویانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹ز کال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې یې د بهرني یرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.
پورتني دواړه تړونونه پر یو بل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسلیک شوي وو، چې شورویانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحیه په پام کې ونه نیوله. سربېره پردې پر

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د **۵۱**مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړۍ دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له **۱۷** پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په **۱۷**مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

مارټینس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې د ستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب بڼه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه د ډله ییزې مشروع دفاع لپاره بڼه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نو بیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشرضد جنایت:

بشرضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنایتونه چې شورویان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو ځارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

دنیوبارک د ۱۹۴۸زکال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.
روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه او ګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.
د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.
پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېریې (۱۳۰) تنو ته رسېده.
یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نیټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.
استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او ټپې حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.
ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

کمونیستانو له خوا د هغوی دماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وپرېدلي وو))[1]

((شورویانو د ۱۹۸۲زکال دمې پرمیاشت دمقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې دبمونو او ګولیو باران ووراوه، کورونه وران او دکلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴زکال د فبروری پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل اوبیا یې د هغوی مړي دکاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول.. روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول اوټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹زکال دمارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول اوکمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شورویانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

[1] -البدرجریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

[2] - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

[3] -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زیات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) یې بېوسلې وګړي وو، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدین، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنيو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټوليز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. ښېوسلې کسان، د جګړې پر وسايلو يو ډول بنديز (د جګړې وسيله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ويل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنيو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسيون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې بايد د پوځي او ملکي عملياتو په بهير کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپير وکړي. د جګړې موخې بايد پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي پر غلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحيې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځايونو باندې د هوايي بمباريو د کولو او توغنديو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدينو د ښارنې پر وخت يو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځينې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګيو د ښارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سيمې د يوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زيات وګړي د کيمياوي بم په واسطه مسموم کړل او ويې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کليوالي سيمو باندې د شوروي د هوايي بمباريو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپيان

شـوي او وژل شـوي دي. مليونونـه تنـه مهـاجر شـوي، غلـه دانـه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[۱]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکسـاندر مـايوروف وايـي: ((د فبـرورۍ د څوارلسـمې ورځـې پـه لومړۍ نيمايي کې د فرقي د کشف کنډک د ګزمې يوه لـس کسـيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد تـه څېرمـه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پټېيلې وه، چې خپـل کنډک نـه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ لـه ځانـه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغه ډلـه ديـو ختمين کـور لـه دېوال نـه د پسـونو پـه لټـه ورواوښتـه، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان پـه نظر ورغلل. يوه واړه ضـابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پښغلـوټې بـدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نـورو هم اور بـل کـړ، دلتـه دغـه واړه ضـابط خپـل عسـکري بـالاپوش غورځـولی اود يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تـر مخـه تـر پـايـه د ښـځو پـر عـزت تېـری کـړی و. دا تېـری دوه سـاعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، پـه ژړا او نـارو لـه خپلـو مېنـدو سره د مرسـتې هڅـه کولـه. سـپينږيري چـې لړزېـدل خـدای(ج) تـه زاری پيـل کـړې وې، چـې رحـم پـرې وکـړي او ويـې ژغوري.

---

[۱]- د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۱۷مخ.

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شببه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختیین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کندړک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوال د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه برید ګی پېژندلی و.))[1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې ځارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر (۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر وخیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت (په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1]- په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ پېښور، ۱۹۹۹زکال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵مخونه

په زرګونو نور سياسي کسان بنديان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقيده يي زندانيانو ته د بيان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانينو له خوا تضمين شوي دي، د سوله ييزې ګټې اخيستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشينی کړی دی.))[1]

((د اردو په تشکيل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سياست يو بل اړخ و.
د کابل کمونيست حکومت تل د يوې سيمې او قوم له پوځي ټولګيو څخه د بل قوم د سيمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخيستی دی.
د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سيمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سياسي موخو لپاره، له قومي کينو نه د ګټې اخيستنې څرګنده بېلګه ده.))[2]
د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.
پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې ادارې يوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

[1] -(ب،ن،س) افغانستان، دسياسي زندانيانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
[2] -تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په اندړول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعداموڵ. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د څرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې د ماتولو او د افغانستان د ويجاړۍ لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړې. (چورلکو له هوا څخه د ښارويو رمې په ښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

[1]– برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربنود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

له پورتنیو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسولیت کې د کابل کمونسیت حکومت او شوروي یرغلګر ځواکونه دواړه شریک دي.

د افغاني کمونیستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربښود چارواکي، دخادغړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولویې څارنوالی غړي، په جګړه ییزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زیات مسولیت لري.

دويم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(دشوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نود ((مقاومت پرمهال)) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو اود مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت ډېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو ټولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

[1]- دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**زکال، **۵۰۲**مخ.

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسمیت پېژني. په همدې ماده کې دا حق یو ((طبیعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبیعي)) نومونې کارونه یوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبیعي ګڼلو نتیجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د یو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبیعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دویمې مادې څخه یوه استثنا ده. دا ماده په نړیوالو اړیکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني یا ډله ییز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخیستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **۵۱**مه ماده څرګندوي چې د یو (وسلوال یرغل) پروړاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخیستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، باید د امنیت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټینګښت لپاره د وسلوال یرغل پر وړاندې(د منشور له دې څپرکي سره سم) یو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخیستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خو بیا هم هېڅ دلیل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنیو ځواکونو) د ایستلو په باب د امنیت شورا پرېکړې ددې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

له دې حق څخه ګټې اخیستنې په نړیواله کچه جهاد ته لوی پرستیژ وروباښه.

دویم: داشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ: تر **۱۹۱۲** زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانیانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبیق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلور واړو کانوانسیونونو (**۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳،۱۹۴۹**) لپاره دیوې ګډې دایمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې ترون د یو غړي هېواد په خاوره کې د یوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړیواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضمیناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د **۳**مې مادې د تدوین پر وخت، لاسلیکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له بانډیتیزم Bandetisms څخه د راپیدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدودیت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د یوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخیص زیات کړي او هغوی به د خپل سیاسي دریځ ټینګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړیوالو کلاسیکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د یو اړخیزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د یوه لوري په توګه وپیژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله یو کانوانسیونګوتي ګڼل کېږي) د جګړه ییزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتیک ډول پلي کېږي. په بله وینا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنیو ځرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو دهېواد کورني نظام ته ورننوزي. دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد یې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت یونا پېیلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوریو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې یو لوری دی. خو له دې سره سره یې بیا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفیسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د اله ګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفیسور پنتو(Pinto) بیا د دې خلاف عقیده لري او وایي: چې اله ګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې یوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړیوال نظم لپاره یوازینی. واکمنه سرچینه ګڼل

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د ځومره والي او ځرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[1]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګوله کوونکو د ځینو واکونو د پلي کولو ټینګار کوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د تړونیزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو ، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

اله ګوله کوونکي د نړیوالو عمومي حقوقو د(عمومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لوري په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه د قانوني او برحال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو په چوکاټ کې هېڅکله دیوې حقوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[1] – شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

د يادونې وړ ده، چې د (اله ګوله كوونكو) نومونه د يو قانوني دولت پرضد، يوې باغي ډلې ته كارول كېږي، په افغانستان كې د ملي مقاومت غورځنګ ته د ((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د كابل كمونيست حكومت، د يو بهرني يرغلګر ځواك له خوا پر خلكو تپل شوى و او مشروعيت يې نه درلود. د دې حكومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و، چې د جهاد لپاره د خلكو د بشپړې او پوره ارادې څرګندونه يې كوله. تر لاس لاندې بحث كې د الله ګوله كوونكو موضوع له راګېرولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه كړو، چې د كابل حكومت په اصطلاح ((اشرار)) او د افغانستان خلكو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانينو تابع ګڼل كېږي.[1]

رښتيا خبره دا ده، په داسې حال كې چې د كابل كمونيست حكومت او شوروي تېري كوونكي دولت د جګړې حقوقو او د بشر د حقوقو نړيوال لاسليكوونكي ګڼل كېدل او په همدې نامه يې د دې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواكونو چې نه كومه حكومتي اډانه درلوده او نه يې د نړيوالو تړونونو د لاسليك واك، له كومې حقوقي دندې او الزام پرته يوازې له اخلاقي پلوه د نړيوالو تړونونو پر منلو مكلف ګڼل كېدل.

د دې تړونونو ځينې يې داسې احكام لري، چې يوې وسلوالې ډلې ته كه څه هم حكومتي اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د تړون

---

[1] -(په كورنيو شخړو كې د نړيوالو قوانينو پلي كېدو پراخيتيا) د لومړۍ برخې لومړۍ څپركى، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتې د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزایي مسوولیت دیوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې اود ۱۹۴۹زکال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښې کسان.
- ملېشې، خپل خوښې کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه اوبهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] -موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.
ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.
ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.
د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمو د خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.
د لاهې تړګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))
((که چېرې يو جنګيالی ددې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.
جنګي جنايت.
بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] – شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ز کال، ۸۴مخ.

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله ښه ولي او هدف یې ځانگړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لگېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په ښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت د کابل-جلال اباد لارې وربښمو تنگي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي گاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وگړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي او انساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست د نیولو په مناسبت دا سې جشن ! جوړ کړ، چې د بشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، دا سې یو جشن ! چې چنگیز او هلاکو یې هېرول. دا دا سې یو جشن ! و، چې د زرگونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل او د خوست د کورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

[۲] –فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.
[۱] –عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))[۲]

... د هغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غويي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، د کابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک تپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېري وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))[۱]

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او دخلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي او بیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

[۲] - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.
[۱] - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

((د بښـنـي نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) تـه داسـې گزارشـونه رسـېدلي، چـې پـه دښـتو کـې لـه کـومې محـاکمې پرتـه دولتـي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا گزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷زکال په پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغه راز گزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸زکال د نومبر په لومړيو ورځوکې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم په پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو گزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان په خاوره کې له محاکمې پرته اعدام شول.

د يوگزارش له مخې د ۱۹۸۹زکال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتـي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. په يوه پېښه کې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ په ۱۳کيلومترۍ؛ ثمرخېلو په سيمه کې، چې د ۱۹۸۹زکال د مارچ په لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شـوروي اسير شـوي سـرتېري هـم لـه محـاکمې پرتـه ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو دلوگر دواخجان په سيمه کې، د اسلامي حزب په يو کمين کې

---

(۱) –(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د ۵۳مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))(۲)

پر ۱۹۸۹زکال د کابل کمونیست حکومت سرتېری احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، ددې څرګندونه کوي، چې دی تر ۱۹۹۱زکال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته دهغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))(۳)

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزاورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))(۱)

((د ۱۹۹۲زکال د اپریل پر ۱۳مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (۵۰۰) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د ۱۹۷۸او ۱۹۹۲م کلونو عامه وژنې دي.))(۲)

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(۳) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵م کال نومبر، ۴۲-۲۴مخونه.

(۱) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۳۰ مخ.

ب- د سياسي، توکميزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسيت رژيم په پېر کې پوهان او کارپوهان يوازې ديوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو يې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم دمجاهدو ډلو له ځوروني اوکړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ييز حل پلويانو په تور، دمرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځينو وختونو او ځايونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخيستل کېده.))[3]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو(روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهيدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر) ، بهاوالدين مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري) ، محمد ذاکر(۱۹۸۹م کال، نومبر) ، سعادت شګيوال (۱۹۹۰م کال، دمارچ۲۲) ، عبدالرحيم چين زايي (۱۹۹۱م کال، نومبر) ، عزيزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجينر عزيزعثمان،نجم الدين مصلح،مينا کشور او نور...))[1]

---

[2] - دافغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۲م کال۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[3] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۲۴مخ.

[1] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدينو تروا کمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کړوخيل،عبدلحکيم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

د ربیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ز کال د اپریل له پیله بیا ترننه (۲۰۰۰ز کال تر جولای) پورې موده رانغاړي، د دې مودې په بهیر کې لومړی مجاهدینو او یا وروسته (۱۹۹۴ز کال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳ کلونو په بهیر کې یې د کمونیستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه یې ګاللي وو، خو په سرشاره روح او غرور یې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پیل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بیا مجاهدینو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونیستانو او شورویانو څخه کم نه دي. په ځینو ځایونو کې یې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو ګټه اخیستنه:

د ۱۹۹۹ز کال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونیست حکومت د واکمنۍ په بهیر کې د خپل سیاسي دریځ د توجیه لپاره د ((اردو وسیاست در سه دهه اخیر افغانستان)) په نامه یو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخیزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو او د شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شویو جنایتونو په باب په

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښيارۍ يې له هغو څخه چې يو شمېر مجاهدين پرې تورن دي، په زوره توګه او د شيطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار يې ددې لپاره کړی، چې د کمونيستانو په اند ول د مجاهدينو د ګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خير او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدين زيات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلايي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاريانو، چې کله د مجاهدينو برياوې وليدې، چې له وژنې او ويجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکټر نجيب الله سره يې مينه زياته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو د مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجيب د وخت په فکر، نه په خپله د نجيب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې د يو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو بېشکه ډېر زيات توپير په کې ليدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجيب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسياست) کتاب نه يوازې دا چې په هېواد کې د کمونيستانو جنايتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د يو شمېر مجاهدينو زيات په خپله د هغې يرغليزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پيل ګناه

(۱)– عظيمي، م.ن: اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ مو کولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل. د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي، بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه د ملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګډ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوځ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

(۱) - عظیمي، م.ن. اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه

((...خو زياتو او سېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډی، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهيسې د تېر نظام د رنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته يې د نجيب الله دړژيم د رنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بيا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډيو ته دپای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنيو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونيستان د خپرنيزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نړدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نويو سياسي ډلو دجوړولو له لارې، زياتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدينو له سياسي او پوځي تېروتنو اوزياتيو څخه ګټه پورته کړي.هغوی هڅه کوي د کمونيست حکومت دوا کمنۍ پر وخت، له شويو جنايتونو څخه دملي او نړيوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نويو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنايتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدينو دنويو سرغړونو تر سيوري لاندې راولي اوپټ يې کړي. هغوی د خپلې دغې هيلې د خړوب په برخه کې يو څه بريالي شوي هم دي. په څو ورستيو کلونو کې افغاني ټولنۍ اوکړۍ زياتره د مجاهدينو پر تېروتنو غږېږي اولويديز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د يوې ګډې ليکې په جوړولو سره، پر جنايتونو، تورنو کمونيستانو ته سياسي پناه ورکوي.

---

(۲) - عظيمي، م.ن. اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ځارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هر ډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به ويني.

یو ځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خو دژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

دويم: سرغړونې

۱- جګړه ييز جنايتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنيو څلورګوني کانوانسيونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵ او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ يو جنګي جنايت بولي. د جګړې له قوانينو څخه د سرغړونې دا نښې نښانې په بادغيس ولايت (د افغانستان شمال لويديځ) او پروان ولايت کې ليدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷ز کال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغيس ولايت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو له وېرې خپل استوګځايونه پرېښودل. له پورته شمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې ته نږدې راټول شوي وو. په عشق اباد کې د (م،م،م) د مهاجرينو د عالي کمېشنرۍ استازی وايي: د سيمې د پښتنو پرضد د ازبک ځواکونو له خوا يوه بشپړه توکميزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسمبر پر لسمه نېټه د طالبانو د بهرنيو چارو وزير د بادغيس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پر قهرجن او ناوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))(۱)

((د ۱۹۹۹ز کال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاريکار او جبل السراج ونيول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپيان شول.

---

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نوموړی د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.
(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب – د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه دتوجيه وړ نه وي، جنګي جنايت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په انډول، د مجاهدينو د ګناه پېټي دروند وښيي، نوځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په راننوتو سره ((هره څلورلار کې قومانداني، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. داسې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ او د توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا ، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوې او يا د لوټ له وېرې تړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګوليو، توغنديو او توپونو سوري سوري شوي وو، په هره سيمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ايستل شوې وې، دا کندې تيارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختيا او انساني تمدن پرتابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پر ۱۹۹۲ز کال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه يوازې پر خونړيو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بنديانولو، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټوني او د ښځو پر عزت باندې تېري ته يې هم لاس واچاوه.))(۱)

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې وه، پر ۱۹۹۲ز کال د جمعيت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د يو سياسي سازښت له لارې په کابل کې واک تر لاسه کړ، جمعيت تنظيم (پردي اوښان خيرات کړل) پرچم ډلې ته يې زيات امتيازات [له هغې جملې نه عمومي ښښنه] ورانديې کړل، ځکه چې پرچم ډله د نورو تنظيم، چې له خپلو ځواکمنو، سياسي او پوځي سيالانو

---

(۱) - عظيمي، م.ن. اردو و سياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړى، ۲۱۴مخ.
(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ و کړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غټو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو دباور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبد الباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))(۱)

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

دبښنې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله دربیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې ځپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې دنظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د دربیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وتښتول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قوماندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي: د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زیات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قوماندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکیل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قوماندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

---

(1) - (ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپټمبر، ۸۴مخ.

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته برېښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو (زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویي سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

---

[۲] -(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳زکال، سپټمبر، ۱۴مخ.

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېري دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دايمي اسانتياوو له مخې دزندان شرايط ښه نه دي. زندانيانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات يې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنيو سره له ليدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانيو زندانيانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماينونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظارشورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سيمو کې د پخواني خاد څو پټ ساتنځايونه لري، د اوږدې مودې زندانيان په پنجشېر کې دنيونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماين پاکۍ ته اړ ايستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سياسي زندانيان ساتل کېږي، د هغو زندانيانو دوينا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشير زندانونو بنديان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ايستل کېږي، د لويو ډبرو او وړو کاڼو د ښوېيدو او ټوټه کېدو له امله يو شمېر زندانيان مړه شوي او ځينې نورټپيان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړيو ورځوکې په پنجشير کې د زندانيانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنوته رسېده، يو شمېر بهرني خبريالان داګست پر ۲مه نېټه پر دې بريالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليت.

(۲) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليت، لندن.

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (**۳۵۰**) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذایي وضعه یې ډېره بده نه ښکارېده.))[1]

د **۱۹۹۹**زکال د فبرورۍ میاشتې پر ورستیو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هیئت د بلخ ولایت زندانیانو حالت د څېړنې په باب مزار شریف ښار ته سفر وکړ، دې هیئت پېښور ته تر خپل راتګ وروسته دیو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانیانو سره د مستقیم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانیانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[2]

په داسې حال کې چې د ژنیو **۱۹۹۳**زکال کانوانسیون هغه ډله یا سرچینه چې اسیران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسیرانو سره (ن،س،م) کمېټې د لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو د لیدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پر دې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته یې د زندانیانو د لیدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

(1) - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، **۱۹۹۸**م کال، ۸۰مه ګڼه.

(2) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷ز کال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت د کتنې د مخنيوي له کبله، له عبد المالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷ز کال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونو د ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷ز کال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲ز کال څخه تر ۱۹۹۲ز کال پورې سيالو ډلو په ځانګړي ډول، د کابل په جګړو کې د ملکي او پوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷ز کال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۴مه ګڼه، ۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷ز کال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ.

په داسې حال کې چې د ژنيو کانوانسيون او د هغو ۳نمبر ضميمه پروتوکول له اسيرانو څخه غچ اخيستنه او هغوی ته په ډله ييز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنايت بولي او د سزا وړ يې ګڼي. د غچ اخيستنې له مخې د اسيرانو ډله ييزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷ز کال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاريس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسيون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) او د بښنې نړيوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله ليکي: ((نړيوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سيمو کې له ۲۰ تر ۳۰ کندو او کاريزونو (د کاريزونو سوريو له ۱۰-۳۰ مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰ مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې (۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون يګ) په سيمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي دا ومنله چې پر سلګونو اسيران او زندانيان کاريزونو ته غورځول شوي، وروسته يې د کاريز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاريز کې ۱۰۰ جسدونه ليدل شوي دي.

اسيران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته يا ژوندي او يا که مقاومت يې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاريزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بيا د کاريز پر لوري ډزې شوي او خوله يې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بيا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه يې اواره شوې ده.

په ځینو برخو کې لا د کاریز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبریال کولای شي دانسان دبدن یوه برخه ؛چې داوبو سطحې ته رابهر شوې وه، ووینې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) یو ویاند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړی په شاه ګانو کې غورځول شوي او بیا وژل شوي دي.

په پاکستان کې یوه لویدیز دپلومات هیله څرګنده کړه، چې (پر وژنې تورن) مالک دې د هماغه برخلیک انتظار وکړي، لکه دپخوانۍ یوګوسلاویا جنګي جنایتکاران چې ورسره مخامخ شول.))[1]

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنایتونو یوازینۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتیا ښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره یې یو کمیسیون وټاکه، په خواشینۍ سره چې ددې کمیسیون کار دوام ونه کړ او دهغو مسولینو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشینۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې یو مسول حکومتي کادر نه درلود ،چې په ټینګار سره نړیواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعیت تنظیم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې یې استازی درلود ، دې مسلې ته لېوالتیا ونه ښوده او ان هڅه یې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسیه غلې او ویې ساتي. د طالبانو

[1] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیوالـه کچـه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹زکال د ډسمبر پر ۵مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ، چې د افغانستان په دربو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې لـه خولې لیکي: ((۱۹۹۷زکال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزارشریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. د ښځو، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً لـه شکنجې او دبدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو، یـه یـوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو د پرشاتګ پروخت دهغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټ ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي، چې په بلخ کې پـه ډلـه ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټـو ځـایونو تـه لېـږدول کېدل، ملکـي هـزاره ګـان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

د ۱۹۹۸ زکال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمد عمر خپلو پلويانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسيران ونه وژني.] [۱]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ زکال د سپتمبر پر ۳ مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شريف د فتحې پروخت يې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.)) [۲]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ زکال د باميانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ييزه ډول د ملکي وګړو دوژنې يادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد يادونه. ملامحمد عمر په داسې حال کې چې د مخالفينو وژنه تائيدوي، زياتوي چې دا کار د مخالفينو له خوا په سيمه کې د طالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلويانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.] [۳]

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظيمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعيت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، د بې دفاع ملکي خلکو د استوګنځايونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځيو، روغتونونو په ګډون، د ښار د ملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سيمې بمبارولې. د دې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ زکال، ۸۱ مه ګڼه، ۱۸ او ۲۸ مخونه.

[۲] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸ زکال، ۸۲ مه ګڼه، ۱۸ مخ.

[۳] - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۹ زکال، ۸۲ مه ګڼه، ۱۸ مخ.

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[1]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴زکال د ډسمبر پر میاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰تنه ټپیان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲زکال له اپریل څخه را پد بخوا د ټولو ډلو له خوا د درنو وسلو د ډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

داسې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راټول شوي وو ،(کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو ، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، دربیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي وتوغول.))[4]

---

(۱) –(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

(۲) - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

(۳) - د(ب،ن،س) ، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴ ،۴مخونه.

(۴) - د(ب،ن،س)۴۷ ، ۴۹مخونه

((په داسې حال کې چې یو زیات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سیمو باندې بریدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشیني دی، چې ډېر بریدونه پر استوګنځایونو او یوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځایونو باندې خپل بریدونه توجیه کړي، ادعایي کړې، چې دهغو سیمو او سېدونکي دسیالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

یوه لیدونکي د والي اسمعیل خان د غچ اخیستونکي برید په باب چې د **۱۹۹۵**زکال دمی پر لومړیو ورځو کې په فراه ولایت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وویل:

((هغوی زیات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغوځول، چې دهغو له کبله(**۲۲۰-۲۵۰**) تنه ووژل شول. زیاتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه یې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه یې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، څو ورځې هېڅ کومه پوځي هځه نه وه، خو داسمعیل خان میګ۲۱ ،میګ**۲۳**، سو۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځایونه یې بمباري کړل،کورونه یې ویجاړ او ډېر ملکي وګړي یې ووژل.))[2]

---

[1] - د(ب،ن،س) **۴**، **۲۴** مخ.

[2] - د(ب،ن،س) ،افغانستان، دبشر حقوقو غمیزه، نړیوال مسولیتو لندن، **۴۹**، **۲۷**مخ.

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پرمهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي ډېرځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړی مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته دننه شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکی، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

---

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په مامورینو کارته او بیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډېو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، برېښنا مزو او تېرانو وژل شوو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول او د هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي او د هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تر واکمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نو دوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغو ځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې د ملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[1]

---

[1] – عظیمي، م،ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر، ۱۲مخ.

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر، ۱۲مخ.

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲ز کال د نومبر د ۲۷ مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وایي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې را مهاجر کړل.))

د افغانستان داخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲ز کال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۶۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۲ز کال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰ تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

---

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مخ.

د(ب، ن، س) په وينا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بنديان کړل، هغوی په څرخي پله زندان کې تر سختو شرايطو لاندې بنديان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفينو د طالبانو زيات پلويان په زندان کې واچول.))[۳]

[۲] - د افغانستان، مجله اخبار، پاريس، ۱۹۹۸ زکال، ۷۴ مه ګڼه ۲۳ مخ.
[۳] - بي بي سي راډيو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو مابنامنۍ خپرونه.

دریمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې ښه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په اندول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا دمجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند دنظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره دمدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري ښه لري.

عـام خلـک د جګـړې پـر نړيوالـو قوانينـو نـه پوهېـدل، ددې قوانينو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچينې هم دداسې قوانينو د پلې کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخيستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهير کې د (ن،س،م) ، د بنسـټي نړيـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هيئتونـو ، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبليغات او خپرونې ونه کړې او نه يې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسلم حقوقي اصل دا دی، چې له قوانينو څخه ناخبري، سرغړونکي له پړې نه شي خلاصولای، لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، کله چې جګړه پيل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفين، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې
د موضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو د محاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال د اپریل میاشت د کمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته د بښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد د کودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره د خپلې مرکې په ترڅ کې څرګنده کړه چې: ((بښنه تر غچ څخه ښه ده) د مسعود تر خبرو ۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودې شورا (جهادي شورا) د برهان الدین رباني په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر یې مسعود و (نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

د کمونیستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، د کابل د نیولو لپاره له نظار

شورا سره یو سیاسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټينګار کوو، هغه مسلمان- کمونيست حکومت چې د ۱۹۹۲ز کال د اپريل پر مياشت يې په کابل کې واک تر لاسه کړ، په داسې يوه دريځ کې نه و، چې د جنايتکارانو پرسر د بښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې يو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، يو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسايلو کې يې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنايتکارانو ته د بښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغزېدلي مراتب نه وو، په بله وينا د مجرمينو بښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئيس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنايتکارانو بښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد يې هڅې کړې، د لويې جرګې او يا د لويې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنيو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې بښنې اعلان، چې يو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د يو سياسي سازښت لاره چاره وي، په رسميت نه پېژني او د هغې ورځې په هيله دي، چې لويه جرګه او يا ټاکل شوی ملي حکومت له جنايتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زيات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

له مخې، سرغړوونکو څخه د پوښتنې غوښتنه کوي، له هغې جملې نه:

الف- د داسې یوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي یې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او یا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسولیت احساس وکړي، د چارو د مسولینو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان باید خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاریخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پیغام ورسوي، چې هېڅ یو ملي خیانت او هېڅ یو ملي خاین بې پوښتنې او بې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غمیزو د مخنیوي یوازېنۍ لار ده.

ب- د یوې قانوني سرچینې له خوا د جنګي جنایتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کینه او غچ چې ټولنیزه سلامتیا زیانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنیزې سولې د ټینګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنایتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونیستان یو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول د افغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دایمي ډار کې ژوند کوي، واقعیت دادی، چې پر جنایت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د لیکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بیا هغوی حق لري، چې له ځاني کینې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد ويې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستی او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااندېولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دابه په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(دبشرحقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانګو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنیو او بهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمینو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالني غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او د راجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خړوب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړې ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره د مرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسي چاپ (فيګارو) جريده د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو له خوا د مزارشريف تر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په نيمايي کې په کابل کې د کی، جي، بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد له منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل په لومړيو کې په مزارشريف او د اپريل پر ۱۷او ۱۸مه په جبل السراج کې د نظار شورا او د ا.خ.د.ګ د پرچم ډلې ترمنځ لاسليک شوی و، دنجيب د کمونيست حکومت د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کوله، ددې تړون له مخې دخاد اسنادو پر له منځه وړلو سربېره، دواړو غاړو پر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره دټولو لاسليک شويو تړونونو دموادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصولي او باعزته لارې چارې برابرول، چې له هېواد څخه دوتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م،م،م) د سولې پلان پرضد يې د کودتا لاربښوونه وکړه او کابل ښار ته يې د نظار شورا راتګ شونی کړ، په وسلوال پوځ (لکه دفاع

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو څوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوى، چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنتروله وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانگړي ډول دهغوى پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نومـوړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانگړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وېښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر دريو برخو وويشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوى دي، چې په افغانستان کې د جگړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه ،چې په هېواد کې د جگړې جنايتونه څېړي.

هغوى له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله ،چې خپله يې مسول گڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دگډوډۍ لپاره ،

د جرم دټولو اسنادو او څرکونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي دزياتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غميزې په باب د کی، جي، بي په ارشيف کې دشتو اسنادو هغې سرچينې سره چې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسوليت پر غاړه اخلي، د روسيې د همکارۍ اهميت په ګوته کوي. په اوسنيو شرايطو کې داسې يو ډول همکارۍ شونې نه بريښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غميزې ليدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن يې دشکنجې داغونه ښکاري. دمحاکمې ځنډول، دجنايت دزياتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي دنړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د يوې خبرتيا له لارې، له هېوادوالو اوبهرنيو سرچينو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کميسيون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او) ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهير کې يې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې ليدلي، کولای شي خپل ارشيف بډايه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سياسي بنديان، چې د سړي وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې د ښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولو څانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د څارندوی لويو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب بشپړه معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د څانګې ارشيف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

کولو سره په افغانستان کې د کمونیستانو د جنګي جنایتونو د څېړنې موضوع رابرسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[1]

[1] -د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

دویم څپرکی
دمحکمې جوړونه اودجنایتکارانو
ببرته سپارنه
لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مویادونه وکړه،د جنایتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي،ملي اویا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سریزه کې لیکي: (...په افغانستان کې دبهرنیو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ،چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسولیت ومني اود جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

رښتیا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلویو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

کــه چېــرې محاکمــه پــه نړیوالــه کچــه مطــرح شــي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (دنورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډ مهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي.تر دویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتینې امریکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۲ز کال د می پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ز کال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[۱]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[۲] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اند ښننه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[۱] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵، ۶ګڼۀ.

[۲] – د جزا نړیوال دېوان، لومړۍ برخې، دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

دجګړې د شوروي خوا مجرمين. کله چې په نړيوال کچ د افغانستان جګړې د جنايتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقيم ډول د پخواني شوروي يو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسيې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونيستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې لپاره د يوې نړيوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زيات اټکل شته، چې روسيه به په امنيت شورا کې له خپل (ويټوحق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امريکا به هم له روسيې سره د دوستانه اړيکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړيوال سياست مناسب لورې غوره کوي، په نړيوال ډګر کې بايد تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنايتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنايتکارانو د محاکمې لپاره يو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې اوداسې نور پرابلمونه موږ دې ته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا دا ده، چې د نړيوالو مجرمينو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړيوالې ټولنې ته.))[1]

[1]- ژان کامبه کو، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵مخ.

لوید یز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې دجګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. دبي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((داسلامي حزب قومندان زرداد خان دکابل جلال اباد پر لویې لارې باندې دطالبانو تروا کمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګروېږنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید دجګړې د جنایتکارانو محاکمه د یوملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل دجنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو ته د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پربنسټ دیوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه دهېواد د اساسي قانون دتدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ ددې محکمې غړي کېدی شي، دلویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

ددې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

---

[1]- بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰زکال د اګست۳مه نېټه.

يوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسيې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسيه د زياتو تورنو کسانو سياسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې يو زيات شمېر تورن کسان په غيابي ډول محاکمه کړي.

نړيوال کانوانسيونونه د محکمې د حکم تطبيق، (ملي وي که نړيوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د **۱۹۴۵**زکال د اګست **۸**مې نېټې تړون د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول د کورنيو حقوقو سيستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوريو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د يو دولت اتباع د جګړې قربانيان وګڼل شي.
- ✓ کله چې د يو دولت اتباع پر جنګي جنايتونو تورن وي.

دويم: د جنايتکارانو سپارنه:

د دې بحث تر پيل د مخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنايت تورن شخص سپارنې او د جنايتکار سپارنې ترمنځ توپير وپېژني.

د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنايتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان کې پر جنايتونو تورنو کسانو زيات شمېر په روسيې او د منځنۍ اسيا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسيې پورې تړلي دي، مېشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسيې د همکارۍ اړتيا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.
په اروپا کې الماندډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پرجنايت تورن دي. د مجاهدينو دډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو در اپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکارېلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکارېلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخوکې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړي وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: اویا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت ونه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. دهغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي اودویم حالت کې دافغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، ددې سبب ګرځي، چې دتورنو افغانانو دسپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط ونه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه دیو داسې بهرني تبعه(چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، دمجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، دخپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه وپېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (دژنيو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونود لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

دژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې اوملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې دجرم او جنايت دپېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په ځرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې ددې خبرې څه ځرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې دتورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، دکانوانسيون دغړو هېوادونو وي او يا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

خو دې سره سره بیا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومینو د سپارنې په برخه کې د خپلو سیاسي غوښتنو له مخې چلند کوي.
د روندا د عامه وژنې زیاتره مسولین پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افریقایي هېوادونو کې د امنیت شورا اغېز (سیاسي لامل) د دې سبب شو ، چې د افریقایي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنایتونو زیاتره تورن کسان، د روندا لپاره نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:

لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟

دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:

عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د ښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.

دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کاڼي وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:

د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

یرغلګر هېواد په ټینګار او ملاتړ د خپلو هېوادوالو پروړاندې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نو دهغوی ناروا او ملت ضد هڅې باید د ټولو وروستنیو ویجاړیو او انحرافاتو اساسي علت وګڼل شي. لومړی باید له کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او دسزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا له کبله ارامه ساه وباسي، نو نړیوال شرایط به برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمې پوښتنې (دمحکمې د جوړولو سرچینه او وخت) په ځواب کې باید په ډاګه کړو ، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملي ثبات په کې ټینګ شوی نه وي، ددې مسلې راټینګول اسانه خبره نه ده. دا چې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بریالۍ شوه، علت یې دا و چې د متحدینو له خوا په نیول شوې اروپا کې سیاسي ثبات ټینګ شوی و. که چېرې د طالبانو حکومت د افغانستان د خاورې پاتې برخه ونیسي، د جګړې جناتیکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپاره د نورو سیاسي الټرنیټیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهه) په انډول، ښه سیاسي او رواني دریځ لري [ځکه چې د شمال اتحاد کمونیستانو ته ((دعمومي ښښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې په جبهه کې سیاسي سازښتونو ته تیار دي او د پورتنۍ دعوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره څو دلیلونه لري. له هغې جملې نه:

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.
طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.
د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لوی‌ې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیوالې پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دیوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دیوان غوندې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.
هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو! په هرځای کې چې اوسئ.
د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:
هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې سترې مظاهرې اصلي شعارونه وي.
له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.
د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موســســې ســره چــې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

اخځونه

پهفرانسوي ژبه:

۱. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ۱۹۹۴

۲. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ۱۹۸۹

۳. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳

۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۲

۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳.

۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ۱۹۹۳.

۷.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۴.

۸. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ۱۹۹۴.

۹.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۰. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۱. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.۱۹۸۲.

پښتو اودري:

۱- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.

۲- نیازی، امیدوار: د ۱۳۵۷ل کال د ثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ۱۳۶۸ل کال.

۳- مایوروف،الکساندر: په افغانستان کې رښتیا څه تېر‌یدل؟ پېښور ۱۹۹۹ز کال.

۴- عقاب اریانا مجله: ۱۹۹۲م کال.

۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ۱۹۹۹ز کال.

۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ۲۰۰۰ز کال.

۷- دبښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ۱۹۹۳ز کال.

۸- د ښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال.

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لېسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۶ل کال له نومورې لېسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نومورې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نومورې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ ل کال، په جلال اباد کې ببړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د ببړنۍ لویې جرګې دلومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد دښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده دروسپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډيميکو اثارو سربېره په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندبيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

مشران دي، د استاد يون نظريات خپلو شخصي او تنظيمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه يې په ټينګه مخالفت کوي. زه د دې شاهد يم، هر کله چې يون کومه ليکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې يې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سياسي بهير کې يې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه يې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد يون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرايطو کې بيا هم خپل فرهنګي، سياسي او ټولنيز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو يې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر يو نيم کال راهيسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اينبودل کېږي، په داسې يو دولتي دفتر کې چې بوختياوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد يون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې يې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (دافغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او(د پښتني فرهنګ د ودې

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

د پوهنوال روستار تره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي ژبانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بېړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

- دکتابونو په وږمو کې   لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلیچ کې   لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون   لومړی ۱۳۸۷
- او سنی رسنی   لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟   لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

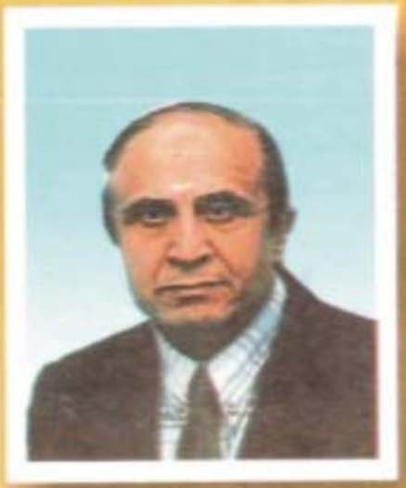

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)